

היבטים לשוניים בפרשת כי-תבוא עו

דקדוקי מילים וחלקם בעלי שינוי משמעות בפרשת כי-תבוא ובהפטרה ובראשון של נצבים

כו ו וַיַּעֲנֶנּוּ: היר"ד בשוא ללא דגש, העי"ן בפתח והנ"ן בדגש: לשון עינוי. אם יקרא את היר"ד בפתח משמעותו ענייה	
כו י וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ: בזקף קטון בלבד ללא דרבן (מקל)	
כו יב לְעֹשֶׂר: לשים לב לניקוד: למ"ד בפתח, עי"ן בשוא נח, שי"ן רפויה. לא: לְעֹשֶׂר. מְעֹשֶׂר: העי"ן בשוא לא בחטף	
כו יד לִמְתָּ: הלמ"ד בשוא לא בקמץ	
כו יז הָאֱמֶרֶת: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף החטופה בדומה לו בהמשך יח הָאֱמִירָה	
כו יט וְלֹהִיתָ: געיה בלמ"ד וה"א בשווא נח	
כז ב נָתַן לָךְ: אין טעם נסוג אחר	
כז ג בְּעֶבְרָךְ: העי"ן בקמץ קטן	
כז ו וְהֶעֱלִיתָ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת הגרונית החטופה שלאחריה	
כז ז וְאַכְלַתָּ שֵׁם: טעם נסוג אחר לכ"ף ודגש חזק בשי"ן מדין אתי מרחיק	
כז ט אֶל כָּל-יִשְׂרָאֵל: תיבה אֶל בסגול ובמרכא, אינה מוקפת לתיבה שלאחריה. נִהְיִיתָ לְעָם: געיה בתי"ו והלמ"ד ללא דגש אתי מרחיק	
כז יב וַיְהִי־זֶה: הוא"ו בחירק מלא. וַיִּשְׁשָׁכְר וַיִּזְכָּר: טעם טפחא בתיבת וַיִּשְׁשָׁכְר	
כז יד וְאַמְרוּ: האל"ף במרכא כטעם משנה	
כז טו תוֹעֲבָתָ: העי"ן בחטף פתח ולא בצירי	
כז כה דָם נָקִי: הדל"ת בקמץ ולא בפתח	
כח א עַל כָּל-גֹּיֵי הָאָרֶץ: טעם טפחא בתיבת עַל	
כח ח וַיִּבְרַכְךָ: הטעמה משנית בב"ת והכ"ף הראשונה, על אף הקושי, בשווא נח	
כח ט נִשְׁבַּע-לָךְ: געיה בנ"ן	
כח יא לָתֵת לָךְ: טעם נסוג אחר ללמ"ד	
כח כ הַשְׁמָדָךְ: המ"ם בסגול והכ"ף הסופית קמוצה. וְעַד-אַבְדָּךְ: הבי"ת בקמץ קטן	
כח כז וּבִטְחִיָּם: יש לשים לב לכתיב וקרי וכן בהמשך בפס' ל	
כח כט בַּצָּהָרִים: הצד"י בקמץ גדול והה"א אחריה בחטף קמץ. הָעֵוֹל: הה"א בפתח, לא בקמץ	
כח ל וְלֹא-תִשָּׁב בּוֹ: אין טעם נסוג אחר	
כח מא וְלֹא-יִהְיֶה לָךְ: אין טעם נסוג אחר	
כח מב יִירָשׁ: יר"ד ראשונה בשווא נע, יר"ד שנייה קמוצה	
כח מג מַעֲלָה מַעֲלָה: העי"ן בשווא נח ומ"ם שנייה בדגש חזק	
כח מט עֲלִיךָ גֹי: דגש חזק בגימ"ל מדין אתי מרחיק	
כח נה יֹאכֵל: הכ"ף בצירי ולא בפתח. אִיבָךְ: היר"ד בחירק חסר והבי"ת אחריה בשווא נח, כן הדבר גם בהמשך הפרק כח נו. וּבִבְתָּה: בי"ת ראשונה בשווא נח, כן הדבר גם בפסוק הבא וּבִבְתָּה	
כח נח הַנִּכְבֵּד: בי"ת בקמץ ולא בפתח. אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ: טעם טפחא בתיבת אֵת	

כח נט וְחִלִּים רָעִים וְנֶאֱמָנִים: טעם טפחא בתיבת וְחִלִּים¹

כח סד וְעִבְדָּתָּ שָׁם: טעם נסוג אחור לבי"ת ודגש חזק בשי"ן

כט ד לא-בָּלוּ: במלרע. שְׁלֹמֹתֵיכֶם: שי"ן שמאלית

כט ז לְרֹאשׁוֹנֵי: הרי"ש בדרך כלל בגעיא, רבים משתבשים לקרוא מלה זו: לְרֹאשׁוֹנֵי. הרי"ש מנוקדת בשורק

והאל"ף נחה כלומר איננה מנוקדת כלל. מילה זו נקראת: לְרֹאשׁוֹנֵי. הַמְנַשִּׁי: השווא במ"ם נע

כט ח אֵת כָּל-אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: טעם טפחא בתיבת אֵת

הפטרת פרשת כי תבוא ישעיהו ס א-כב:

א קוּמִי אֲוִרִי: שתיהן במלעיל

ה תִּרְאִי: הרי"ש בשווא נח לשון ראייה; וּפְתַחֲד: במלרע

ו שְׁפִעַת: השי"ן בגעיא ועם זאת הפ"א בשווא נח; כָּלֶם מְשַׁבָּא יְבֹאוּ: טעם טפחא בתיבת כָּלֶם

ז יִקְבְּצוּ לָךְ: טעם נסוג אחור לקר"ף, הבי"ת בשווא נע, היר"ד בחירק חסר, לא בשווא. יִשְׁרָתוֹנֶךָ: הרי"ש בשווא נע ההטעמה בתי"ו, במלעיל, כן הדבר גם בהמשך פס' י

יד וְקִרְאוּ לָךְ: טעם נסוג אחור לקר"ף

טז וְיִדְעָתָּ: העי"ן בפתח

יז אָבִיא כֶּסֶף: טעם נסוג אחור לאל"ף הראשונה. וְנִגְשִׁיךָ: שי"ן שמאלית

יט לא-יְהִי־לָךְ: געיה ביר"ד הראשונה, בדומה לו בפס' הבא. וְהָיָה-לָךְ: געיה בה"א הראשונה

כ יִירָשׁוּ אֶרֶץ: טעם נסוג אחור ליר"ד המנוקדת בחירק מלא, הרי"ש אחריה בשווא נע

קריאה לשני וחמישי של נצבים:

כט יב יְהִי־לָךְ: געיה ביר"ד הראשונה, בדומה לו בהמשך פס' יח. לְאֱלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת

כט יד וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פָּה: יש להאיץ מעט את קריאת התיבה פָּה להסמיכה לקודמתה²

כט יט יַעֲשֶׂן: העי"ן בשווא נח. וְרִבְצָה בָּא: טעם נסוג אחור לרי"ש, דגש חזק בבי"ת השנייה מדין אתי מרחיק

כט כב כִּמְהֻפָּכֶת: הה"א בשווא נח

כו ה אֶרְמִי אֲבָד אֲבִי חילופי הפירושים בביטוי זה הובאו בגליון משנת סז.

בדפי פרשת השבוע של בר-אילן כתב מנחם בן-ישר³ על עניין זה.

"אֶרְמִי אֲבָד אֲבִי" – הפשט והדרש

"מקרא ביכורים" (דב' כו:ה-י) שבו מצהיר מביא הביכורים שאדמתו ואדמת ארץ ישראל כולה שייכת לה, פותח במילים "אֶרְמִי אֲבָד אֲבִי". לומר, שאבי האומה שבא מארם – יהא זה אברהם, יעקב, או אישיות קולקטיבית של שלושת האבות – היה רועה נווד, בלי אחיזה בקרקע.⁴ כך מפרשים הפשטנים רשב"ם, ראב"ע, ר"י אברבנאל, ועוד. לא כן רש"י, האומר: "מזכיר חסדי המקום: 'אֶרְמִי אֲבָד אֲבִי', לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחרי יעקב". רש"י מניח אפוא, שלעומת הפשט הדקדוקי ש"אבד" הוא

¹ כן הוא בכתר ארם צובא ובשני כתבי יד נוספים.

² על מנת למנוע שיבוש ההפסק בין המילים כתוצאה מצירוף הטעמים תביר-טפחא, שלא יישמע כאילו כתוב וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ -

פָּה עִמָּנוּ הַיּוֹם

³ מנחם בן-ישר, גמלאי המחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן ובמכללה האקדמית אשקלון.

⁴ ראו מ' בן-ישר, "מקרא ביכורים", דף שבועי לפרשת כי תבוא תש"ס (מס' 358).

פועל עומד, כאן "אבד" הוא פועל יוצא המספר על מעשי הארמי לבן. כמה ממפרשי רש"י⁵ ניסו להצדיק זאת בטענה, שיש במקרא בניין פֻעַל שמשמעו גורם-יוצא של בניין קל; כגון "יִדְעָתָי" בשמואל ב: כא:ג, וכן "זָרְמוּ" בתהלים עז: יח. ואולם, "יודעת" היא אכן צורה חריגה, שאולי מייצגת ניב דיבור יהודאי; "זָרְמוּ" בניינה פועל, הבניין הסביל של קל⁶. על דרך רש"י כבר תרגמו התרגומים הארמיים לתורה: אונקלוס וניאופיטי⁷, וכך משתמע גם מטעמי המקרא לפסוק.

א"ה: הוזכרו כאן כמה עניינים דקדוקיים שיתכן שאינם מוכרים כל כך. ישנם כידוע שבעה בנינים נפוצים הידועים. קל (יש קוראים לזה פֻעַל), נפעל, פיעל (פֻעַל), פועל (פֻעַל), הפעיל, הפֻעַל (או הפֻעַל) התפעל.

נמצאים במקרא פעלים שאין לשייכם לאחד הבנינים (ראה למשל שופטים כ טו הִתְפַּקְדוּ), יש צורות המוגדרות כאילו הן מהבנינים הידועים אבל הן שייכות לבנינים נוספים. הצורה אבד כאן נראית כצורת בינוני (הווה) אבל יתכן שהיא שייכת למה שהרד"ק מכנה 'הבנין המרובע' והוא בזמן עבר כהמשך הפסוק. הביטוי היא אכן צורה חריגה, שאולי מייצגת ניב דיבור יהודאי אינו מתקבל.

הנושא 'הבנין הסביל של הקל' הוזכר כאן כמה פעמים. אין הוא עניין לצורה אבד. **ע"כ הערה.** לעומת הפשט הלשוני והענייני, נטו כאן התרגומים ורש"י אחרי השגור על פינו בהגדת הפסח: "מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו... שנאמר 'אַרְמֵי אֲבִד אָבִי'". כאן אפוא לבן הארמי הוא אשר "אבד" = מאבד את אבי יעקב. האפשר להבין, או לפחות לדרוש, את הפסוק על מעשיו של לבן הארמי, מבלי להוציא את "אבד" ממשמעו הדקדוקי? נראה שאכן כך משתמע ממדרש התנאים "ספרי" לספר דברים, שהוא היסוד לדרשת "מקרא ביכורים" שבהגדת הפסח: "'אַרְמֵי אֲבִד אָבִי' מלמד שלא ירד יעקב לארם אלא על מנת לאבד, ומעלה על לבן הארמי כאילו איבדו"⁸. כאן אפוא יעקב אבינו הוא האובד בהיותו בארם, דהיינו, נתון לאבדון אלמלא הצילו הקב"ה. לאומות העולם נחשבת מחשבת רעה כמעשה, וממילא נחשב ללבן כאילו איבד והשמיד את בית יעקב, ברודפו אחריו. מה שמצוי לפנינו בתרגומי אונקלוס והמיוחס ליונתן יונתן, ברש"י, ובנוסח השגור בהגדת הפסח, אינו אלא מסקנה וסיכום מתוך הספרי: שאכן היה יעקב בסכנת אבדון בהיותו אצל (או בברחו מפני) לבן. ומסקנה זאת מוגשת תוך שינוי דרשני של "אבד" שבפסוק, ממשמע של פועל עומד למשמע של פועל יוצא. דהיינו, בניין הקל של הפועל משתמע כבניין פיעל או הפעיל.⁹

לפי המסקנה מדרשת הספרי, שיעקב היה בסכנת אבדון בהיותו בארם, משולב קטע הפסוק "אַרְמֵי אֲבִד אָבִי" במבנה המשוכלל של הגדת הפסח. תחילה מצוטטים בה פסוקים מספר יהושע (כד:ב-ד), שלדברי רב בבבלי (פסחים קטז ע"א) ובירושלמי (פסחים י, ה; לז ע"ד) הם ה"גנות" שלפי המשנה (פסחים י, ד) יש לפתוח בה את סיפור יציאת מצרים. המשך הפרק ביהושע, פסוקים ד-ז, מספר על יציאת מצרים, ואולי היו מנהגים שבליל הסדר קראו גם אותם.¹⁰ הגדת הפסח שלנו אינה ממשיכה בהם, אלא חותמת את הציטוט מספר יהושע בסוף סיפור האבות: "וַיַּעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם".

כאן, הקורא (הכאילו-תמים) בהגדה חושש וגם שואל את עצמו שתי שאלות: א. מדוע נגזר על משפחת יעקב לירד למצרים? ב. האמנם יצליחו בסוף לעלות משם? על תמיהות (מלאכותיות) אלו עונה ההגדה, שהקדוש ב"ה כבר הקדים רפואה למכה, ובלשון ההגדה: "שהקדוש ב"ה חישב את הקץ". וכאן מצוטטים דברי ה' אל אברהם בברית בין הבתרים (בר' טו:ג-יד), שזרעו יהיה משועבד בארץ לא-להם (עד) ארבע מאות שנה, ואחרי כן יצא משם ברכוש גדול וישוב ארצה.

מכאן יכלה ההגדה להמשיך ישירות אל סיפור יציאת מצרים. אך מכיוון שגרעין ההגדה נערך בדורות של גלויות ושל שיעבוד קשה למלכות הרשעה רומי, משבצת ההגדה כאן היגד של הבטחה ונחמה: "והיא (הבטחה זאת בבין הבתרים) שעמדה לאבותינו (שבמצרים וגם) [ו]לנו". ומדוע אנו צריכים לזאת? "שלא אחד בלבד (הוא פרעה) עמד עלינו לכלותנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקדוש ב"ה (על פי הבטחה זאת) מצילנו (גם) מידם". ברור, שבפשוטה ברית בין הבתרים מכוונת רק

⁵ **הבנת המקרא** מאת ב"ז הידנהיים, אופנבך 1797; **הכתב והקבלה** מאת י"צ מקלנבורג, לייפציג 1839.

⁶ כגון "יִדְדוּ" (בר' כג:); "יִתֵּן" (ויק' יא:לח). ראו: נ' ברגשטרסר, **דקדוק הלשון העברית**², תרגמו מגרמנית וערכו: מ' בן-אשר וי' בלאו, ירושלים תשמ"ב, חלק ב' 155, עמ' 457 – 462.

⁷ אשר לתרגום המיוחס ליונתן כוונתו אינה ברורה. הנושא של "אבד" הוא כנראה לבן הארמי, אך שמו וכינויו אינם מוזכרים. ואולי יש שם כפל-תרגום: יעקב אבד = ירד לארם, ולבן הארמי ביקש להאבידו (ראו כפלי תרגום בתרגום המיוחס ליונתן לשם יט:ד: "וַיֵּצֵא אֶתְכֶם אֵלַי"; דב' כד:ו).

⁸ **ספרי** דברים, מהד' הורוביץ-פינקלשטיין שא, עמ' 319. גרסאות אחרות שם: לאובד; על מנת לאבד. **מדרש תנאים** (ד"צ הופמן, ברלין תרס"ח) מקדים לפני מילים אלו: "לבן הארמי בקש לאבד את אבא". אפשר שאין זה הנוסח המקורי של מדרש תנאים, אלא תוספת מידי עורך "המדרש הגדול" (שממנו שחזר הופמן את "מדרש תנאים"), כדי להתאימו עם הגדת הפסח.

⁹ דרשה מעין זאת, בדרך של שינוי בניין הפועל, מצויה בספרי דברים לב, עמ' 54: "וַיֵּצֵא אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, אהבהו על הבריות".

¹⁰ כך משער ד' גולדשמידט, **הגדה של פסח ותולדותיה**, ירושלים תש"ך, עמ' 18.

אל שיעבוד מצרים והיציאה ממנו. אך מכיוון ששם מצרים אינו מפורש שם, אלא בסתם: "בארץ לא להם", אפשר להחיל זאת גם על גלויות ושעבודים בשאר ארצות. כדי לאשש זאת ממשיך הדרשן: "צא ולמד", טרמינוס בלשון חז"ל¹¹ שמשמעו: אוכיח לך מפסוק או ממעשה, שקרה בעבר או מהמציאות היומיומית, וכאן: אוכיח שאכן הבטחת ברית בין הבתרים תקפה לכל הדורות, לפני הגאולה ממצרים ואחריה. ההוכחה היא מיעקב, שכאבי האומה הוא דגם ופרוטוטיפ לכל דורותיה. הנה, גזרות לבן הרשע היו חמורות מגזרות פרעה: שאת גזרות המיילדות וההשלכה ליאור לא גזר פרעה אלא על זכרי ישראל. לעומתו לבן, כשהשיג את יעקב הבורח וטען בפניו "הַבְּנוֹת בְּנֹתֵי וְהַבְּנִים בְּנֵי וְהַצֵּאן צֵאנִי וְכָל אֲשֶׁר-אַתָּה רֹאֶה לִי-הוּא"¹² (בר' לא:מג), הלא ביקש לאבד ולחטוף את כל אשר ליעקב, אילולא התערב ה' בהזירו את לבן: "הַשְׁמֵר לְךָ פֶּן תִּדְבֹּר עִם-יַעֲקֹב מְטֹב עַד-רָע" (שם, כד).¹³ ואכן, על פי הבטחת בין הבתרים יצאו ישראל ממצרים ברכוש גדול, "וַיִּנְצְלוּ אֶת-מִצְרַיִם" (שם' יב:לו), ובאותו פועל מתואר הרכוש הגדול שעמו ברח יעקב מלבן: "וַיִּצֵּל אֱלֹהִים אֶת-מִקְנֵה אַבְיָכֶם וַיִּתֵּן לִי" (בר' לא:ט). הגדת הפסח סוגרת אפוא את המעגל שבין פסוקי יהושע על האבות לפסוקי "מקרא ביכורים" הפותחים ב"אַרְמִי אֶבְדְּ אָבִי", תוך שילוב ברית בין הבתרים שהיא השורש לשעבוד מצרים וליציאה ממנה, וכן תוך שילוב של הבטחת גאולה לכל דורות ישראל.

פֶּן אֶחָד מֵאֵלֶיכֶם וְיָחֶסֶם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם):
<http://www.ladaat.info/notgilyo.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://www.otzar.forum.org/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺

¹¹ ראו ב"ז בכר, **ערכי מדרש**, תרגום מגרמנית א"ז רבינוביץ, ת"א תרפ"ג, עמ' 51 – 52: 201 – 202. מתוך תשעה מופעים של מונח זה, שמצאתי בספרות התנאית והאמוראית, שבעה פותחים הוכחה לנאמר קודם: **ספרי** במדבר קטו, עמ' 128 במהד' הורוביץ; פעמיים בשהש"ר ד, יא; **תנחומא**-בובר ויקרא יג, ה ע"א; שם דברים ב, א ע"א; **תנחומא** וישב ב; שם ויגש ח. בשני מופעים בא מונח זה כפתיחה לטיעון: **מכילתא דר"י** יתרו, בחודש ח, עמ' 233; **ספרא** דבורא דחובה פרשה יב, ומקבילתו **תנחומא** ויקרא יז.
¹² כנראה הכותב מבין בפשט הכתוב שלבן מתרים ליעקב שכל מה שיש ליעקב בעצם שייך לו. אין זה פשוטו של מקרא עיין רש"י שם. לבן מנסה להרגיע את יעקב, הלוא הכל כאן שלי, כלומר נשיך הן בנותי, ולכן גם בניהן אשר ילדו הם צאצאי, וכי יעלה על דעתי לפגוע בהם?
¹³ יש כאן מעין קל וחומר: אם מידי לבן שביקש לעקור את הכול הצילנו ה', קל וחומר כך מידי פרעה שגזר רק על הזכרים; ומכאן שבעתיד יצילנו ה' מכל סוג של גזירה.